

مأموریت به تاشکند

Frederick Bailey, *Mission to Tashkent*, (London: The Folio Society), 1999. 268 pp.

«یک مرد برتر»^۱ اصطلاحی است که نایب‌السلطنه هندوستان در خاطرات شخصی خود راجع به سرهنگ دوم «فردریک بایلی» (نویسنده این کتاب جالب توجه) قبل از گسیل وی به گذرگاههای آسیای مرکزی برای مأموریت خطرناک می‌نویسد «فردریک بایلی» در سوم فوریه ۱۸۸۲ در لاهور متولد و پس از تحصیل در ولینگتون به عنوان افسر جزء به ارتش هند پیوست. «بایلی» در سال ۱۹۰۴ به عنوان افسر جزء مسلط به زبان تبتی و عضو فرقه فرانسویس به شهر ممنوعه لهاسا (پایتخت تبت) رفت. مسافرت او از طرف لرد کرزن^۲ نایب‌السلطنه برای تحقیق راجع به حضور روسیه در آن منطقه بود. سفرهای بعدی نویسنده کتاب مأموریت به تاشکند به مناطق ناشناخته و بی‌قانون تبت و چین سبب شد «مدال طلای کاشف» از طرف انجمن سلطنتی جغرافیا به وی اعطا گردد. کتاب مأموریت به تاشکند شامل مقدمه، ۲۵ بخش، دو ضمیمه و یک فهرست اعلام و نامها می‌باشد. همچنین، وی دو کتاب دیگر را نیز راجع به سفرهایش به سرزمین تبت پیش از جنگ تبت نوشته است. وی در آوریل ۱۹۶۷ در سن ۸۲ سالگی درگذشت. روزنامه تایمز مرگ «فردریک بایلی» نویسنده کتاب مورد نظر را با عنوان (سرهنگ بایلی - کاشف و مأمور اطلاعاتی) مطرح می‌نماید. اگرچه سرهنگ بایلی در نظر مردم بریتانیا به عنوان قهرمان مطرح بود ولی از نگاه مسکو وی

یک «شیطان مودی» محسوب می‌گردید. برای حدود ۷۰ سال وی از طرف مورخین شوروی به عنوان یک جاسوس برجسته مأمور در تاشکند جهت سرنگونی حکومت بلشویک‌ها در آسیای مرکزی معروف بود کسی که کمکهای مالی، اسلحه و همکاری‌های فکری به مخالفان بلشویسم ارائه می‌کرد. برای تمامی محققان دوران آسیای مرکزی شوروی راجع به فعالیتهای زشت و شنیع «فردریک بایلی» به واسطه عملکردهای امپریالیستی‌اش، وی شخصیتی متفی داشت. پس از مرگ، بایلی به عنوان آخرین بازیگر «بازی بزرگ» خود را بین هموطنان یک قهرمان نمونه یافت. بایلی به عنوان: افسانه آسیای مرکزی، مأمور بریتانیا در آسیای مرکزی بلشویک نیز نام برده شده است. نویسنده کتاب مأموریت به تاشکند به طور ناگهانی در مقطعی از زمان (سالهای ۱۹۲۰) در آسیای مرکزی ناپدید شد که گمان مرگش می‌رفت. پس از ماهها، وی با پنهان نمودن هویت واقعی خود پلیس مخفی بلشویک را فریب داد و سرانجام از جنگ زندان بلشویک از طریق علائم و اختصارات روی نقشه جغرافیایی «راه ابریشم» و با عبور از شهرهای سمرقند و بخارا گریخت.

نویسنده کتاب مأموریت به تاشکند در اولین بخش کتاب خود پیش از سفر به کاشغر در چین به شوشتر وارد می‌شود: «یکی از روزهای مارس ۱۹۱۸ وقتی در شوشتر در جنوب ایران من تلگرافی دریافت کردم: آیا از جهت سلامتی و توان جسمی برای سفری طولانی و پُرحمت آماده‌ای؟» در پاسخ جواب مثبت دادم و جوابی دیگر: «به کاشغر در ترکستان چین از طریق عبور از هند برو و در آنجا دستورات بعدی اعلام می‌گردد». من از این که شوشتر را ترک می‌کردم بسیار خوشحال بودم. من تنها فرد اروپایی آن دیار بودم. فقط سه نفر در آن زمان در شوشتر به زبان انگلیسی تکلم می‌کردند: آقای مصطفوی معاون استاندار، منشی ایرانی من و یک تلگرافچی ارمنی. من به تلگرافچی ارمنی علاقمند بودم. او و خانواده‌اش از طرف ترکها تهدید شده بودند و خانواده او در آرزوی کشتن ترکها بودند وقتی که او فرار کرد و به نیروهای ما پیوست به او گفته شد که می‌بایست برای کشتن ترکها از طریق معاضدت به عنوان یک تلگرافچی همکاری نماید. به ناگهان خود را صدها مایل دور از ترکها در میان عربها یافته بود. ص ۱.

نویسنده کتاب می‌گوید: «گرچه از وقوع انقلاب بلشویکی در روسیه چندین ماه گذشته بود ولی روس‌های کاشغر همچنان و هنوز رژیم امپراتوری روسیه را باور داشتند». ص ۹. در بخش «سفر از کاشغر به تاشکند» می‌خوانیم: «برای سفر از کاشغر به هند دو راه وجود دارد. راه طولانی‌تر از طریق «لهه» که ۳۸ روز و راه کوتاه‌تر از طریق گلگیت^۱ که ۲۶ روز طول می‌کشد. نامه‌ها توسط افراد پس از ۱۸ روز از کاشغر به راولپندی می‌رسد». ص ۱۲.

مؤلف در بخش «اوضاع تاشکند» می‌گوید: «وقتی که ما به تاشکند رسیدیم یکسال از اقتدار بلشویسم بر تاشکند گذشته بود. ترامواها و درشکه‌های اسبی در رفت و آمد بودند. در هتل‌ها غذاهای خوب یافت می‌شد و زندگی هنوز نسبت به پیش از انقلاب تفاوت نکرده بود. چند ماه بعد، هتل‌ها بسته شدند و به مؤسسات شوروی زیر نظر طبقه پارتی تبدیل شدند. تمامی اتومبیل‌ها به مسئولان بلشویک اختصاص داده شد. مرکز ترکستان روسیه یعنی تاشکند شامل شهری بزرگ با بیش از ۲۰۰ هزار نفر جمعیت و در کنار آن شهری مدرن با ۵۰ هزار نفر جمعیت بود. در حومه تاشکند یک قلعه، یک ایستگاه تلگراف و کاخی زیبا در باغی با شکوه که زمانی به حاکم آن ولایت تعلق داشت مشخص بودند». ص ۱۸.

«فردریک بایلی»، نویسنده کتاب مأموریت به تاشکند به واسطه اقامت در ایران در سالهای انقلاب بلشویکی روسیه، مدت زمانی را نیز در شوشتر و سپس در مشهد گذرانده است ولی بیشتر گزارش‌ها، خاطرات و حوادث منقول در کتاب مربوط به مناطق گوناگون آسیای مرکزی می‌باشد. از طرف دیگر، حتی اکنون این کتاب شامل آن گزارش ۱۷ صفحه‌ای خیلی محرمانه^۲ که پس از بازگشت از آسیای مرکزی راجع به منطقه برای رؤسایش تهدید نمود نمی‌گردن؛ او می‌گوید: «من اعتقاد دارم توانستم مقوله‌ای اطلاعات مفید فراهم نمایم که برای نیروهای ماورای خزر و پیشرفت اوضاع تاشکند سودمند باشد».

طرح او، فراهم آوردن اطلاعات در هنگام تداوم گفتگوها با مقامات شوروی تاشکند در

1. Gilgit

سالهای ۱۹۲۰ بود. لازم است به طور دقیقتر دلایل گسیل «فردریک بایلی» به تاشکند قلب آسیای مرکزی بلشویک بررسی گردد. در واقع، مقاومت روس‌ها در مقابل آلمان و ترکیه متوقف شد هنگامی که جنگ داخلی در روسیه آغاز گشت و تا سال ۱۹۲۲ دوام یافت. فروپاشی امپراتوری تزاری در امتداد جبهه شرقی منجر به شکاف عمیق و هشدار دهنده‌ای شد و ارتش آلمان - ترک از هم پاشید. همچنین، ترک‌ها از خیال مستولی شدن بر شهر مهم باکو در ساحل غربی دریای خزر بر حذر شده بودند؛ در شرایطی خاص، ترک‌ها قادر بودند به سادگی از باکو به کراسنودسک^۱ در ساحل غربی دسترسی پیدا نمایند جایی که خط آهن ماورای خزر آغاز و پس از عبور از صحراها به عشق آباد، بخارا، سمرقند و تاشکند می‌رسد. چنانچه دشمن بر این خط آهن فائق می‌آمد توان انتقال سربازان را به شرق داشته و در نتیجه تهدیدی برای افغانستان و هند انگلیس به حساب می‌آمد.

حتی اگر چنانچه آنها از اشغال باکو و تسلط بر کراسنودسک و خط راه آهن منع می‌شدند تهدیدی دیگر برای هندوستان از طرف آسیای مرکزی مطرح بود. از طرف دیگر، طی دوران جنگ، هزاران اطربشی از طرف حاکمیت تزاری به اردوگاههای نزدیک تاشکند کوچ داده شدند؛ جایی که فرار از آنجا واقعاً مشکل به نظر می‌رسید.

مؤلف در کتاب مأموریت به تاشکند نه تنها به ویژگیهای مردمان آسیای مرکزی می‌پردازد و رسوم و رفتار و آداب سنتی آنها را برمی‌شمارد بلکه وضعیت استراتژیک و موقعیت نظامی شهرهای آسیای مرکزی به‌ویژه تاشکند در سالهای بعد از انقلاب اکتبر (دهه ۱۹۲۰) را مطالعه و بررسی می‌نماید. مطالعه این کتاب نه تنها به لحاظ درک حال و هوای آسیای مرکزی در هشت دهه پیش بلکه آشکار شدن رقابت قدرتها در این منطقه به‌ویژه بریتانیا حائز اهمیت می‌باشد و مطالعه آن برای محققان مسایل آسیای مرکزی بسیار سودمند است.